

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до самостійної роботи здобувачів третього рівня вищої освіти (доктор
філософії) з дисципліни

«Природоохоронне законодавство»

для студентів очної, заочної та дистанційної форми навчання
спеціальності 101 «Екологія», ОНП «Екологічна безпека»

Харків 2020

РОБОТА №1

Тема: Міжнародні правові аспекти регулювання моніторингом довкілля

Мета: Оцінити глобальну систему моніторингу навколишнього середовища як інструмент підвищення якості природного середовища на глобальному рівні

Порядок виконання:

1. Ознайомитися з теоретичними матеріалами
2. Виявити та обґрунтувати позитивні та негативні аспекти реалізації ГМОС
3. Проаналізувати особливості реалізації ГМОС у різних країнах Світу
4. Зробити висновок щодо ефективності застосування ГМОС для підвищення якості природного середовища на глобальному рівні

Теоретичні відомості

У середині ХХ ст. у біосфері відбувалися локальні і регіональні екологічні кризи. Згубний вплив людини на біосферу досяг глобальних масштабів і проявився у тотальному забрудненні природних середовищ, інтенсивному використанні ресурсів природи, зміні геохімічних кругообігів елементів і потоків енергії в екологічних системах, що спричинило розвиток глобальної екологічної кризи. У промислово розвинутих країнах руйнувалися екологічні системи та виснажувалися природні ресурси. Загалом на планеті було втрачено 20 % видів живих істот. Великі річки Європи (Рейн, Одер) перетворилися на стічні канали, де через непридатну для життєдіяльності якість води повністю зникла біота, у критичному стані опинилися Дунай і Сена. Активно поширювалася деградація ґрунтів (водна ерозія охопила 56 % площі земель суходолу), хімічне і фізичне ушкодження земель, опустелювання території (загальна площа пустель і напівпустель 48,4 млн. км², щороку вона збільшується на 6 млн. га), скорочення площ тропічних дощових лісів і тайги (призводить до зменшення кількості кисню, зникнення деяких видів рослин і тварин), забруднення атмосфери (наслідком його є розвиток парникового ефекту, утворення

озонової діри, кислотних дощів, смогів). Спрогнозувати можливості зміни біосфери з високою точністю у той час було неможливо, оскільки спостереження за станом довкілля держави здійснювали лише на регіональних рівнях за різними програмами. Тому в 1972 р. на Стокгольмській конференції ООН з навколишнього середовища було запропоновано створити Служби Землі, покликані здійснювати глобальний моніторинг довкілля, оцінювання, дослідження та обмін інформацією, своєчасно попереджати про природні катастрофи й антропогенні зміни стану довкілля, здатні спричинити прямі та непрямі збитки здоров'ю людини.

Глобальний (франц. *global* – *всесвітній, загальний*) моніторинг – система спостережень за планетарними процесами і явищами, які відбуваються у біосфері, з метою оцінювання та прогнозування глобальних проблем охорони навколишнього природного середовища.

За результатами роботи Міждержавної наради з проблем моніторингу, що відбулася у Найробі (лютий 1974 р.), було сформульовано такі основні завдання глобального моніторингу:

1 Організація розширеної системи попереджень про загрозу здоров'ю людини.

2 Оцінювання глобального забруднення атмосфери та її впливу на клімат.

3 Оцінювання кількості і розподілу забруднення біологічних систем, особливо харчових ланцюгів.

4 Оцінювання критичних проблем, що виникають внаслідок сільськогосподарської діяльності й землекористування.

5 Оцінювання реакції наземних екосистем на вплив навколишнього середовища.

6 Оцінювання забруднення океану і вплив забруднень на морські екосистеми.

7 Створення міжнародної системи спостережень про стихійні лиха.

Програма глобального моніторингу передбачає систематичне вивчення навколишнього середовища за єдиними правилами та уніфікованими методиками на 8 континентальних, 77 базових і 66 біосферних регіональних станціях, розташованих у різних точках Землі. Вона охоплює спостереження, оцінювання і прогнозування змін

природних процесів, контролювання енергетичного і теплового балансу Землі (відновлення надходження і витрат енергії на земній поверхні і в системі «атмосфера-Земля»), спостереження за рівнями радіації, вуглекислого газу, кисню в тропосфері (частково в гідросфері), глобальним збільшенням фонового забруднення атмосфери, станом Світового океану, змінами клімату, міграційними шляхами тварин. За деякими з цих напрямів у багатьох країнах давно тривають успішні дослідження та спостереження, за іншими – робота тільки розпочалася. Тому здебільшого необхідна не організація нових служб, а максимально ефективне використання і розвиток наявних систем, їх доповнення, раціональне й ефективне обслуговування інформацією.

Сучасна глобальна система моніторингу навколишнього середовища охоплює всі природні зони, а також потенційно-небезпечні щодо забруднення компонентів середовища райони, виконуючи такі завдання:

- визначення рівнів окремих критичних забруднювачів у середовищі, аналіз їх розподілу в просторі та змінюваності в часі;
- вивчення розмірів і швидкості потоків забруднюючих речовин, їх перетворень і сполук;
- порівняння використовуваних у різних країнах методів спостережень та аналізу змін довкілля;
- забезпечення необхідністю для прийняття управлінських рішень глобального і регіонального інформацією;
- попередження про можливі природні й антропогенні катастрофи.

Система глобального моніторингу реалізується на імпактіному, регіональному, фоновому рівнях, для яких розроблені спеціальні програми.

Імпактіний рівень глобального моніторингу (I) полягає у вивченні критичних забруднень на локальних територіях, спричинених одним або кількома джерелами викидів. Об'єктом спостереження може бути потенційно небезпечне підприємство (група підприємств), скиди або викиди якого за певних аварійних умов і метеорологічних характеристик (особливості циркуляції повітряних потоків) можуть спричинити глобальне забруднення довкілля

Регіональний рівень глобального моніторингу (Р) охоплює вивчення міграції і трансформації забруднюючих речовин і їх сукупної дії, характерних для певних економічних регіонів чинників. Об'єктом дослідження є довкілля в межах конкретного регіону (економічного району, адміністративної області, країни).

Фоновий рівень глобального моніторингу (Ф) передбачає фіксацією фонового стану довкілля з метою подальшого оцінювання рівня антропогенної дії. Спостереження проводять на базі біосферних заповідників, де заборонена будь-яка господарсько-виробнича діяльність і обмежений антропогенний вплив сусідніх територій.

Програми спостережень формують на основі вибору пріоритетних забруднюючих речовин та інтегральних характеристик, використовуючи певну сукупність критеріїв. Ними можуть бути величина фактичного або потенційно можливого впливу забруднюючих речовин на здоров'я людини, стан екосистеми, клімат; здатність забруднюючих речовин до деградації в довкіллі, накопичення в організмі людини і харчових ланцюгах; здатність забруднюючих речовин утворювати шкідливі і токсичні сполуки; міграційна здатність; фактичні і можливі концентрації забруднювачів у довкіллі і в організмі людини. Найпоширеніші забруднюючі речовини оцінюють в балах від 0 до 3 і розподіляють за цими критеріями на класи пріоритетності (табл.1.1). Чим вищий клас, тим більший пріоритет забруднювача при організації спостережень у певному середовищі (повітря, питна, морська вода, біота, їжа (внутрішнє надходження забруднюючих речовин до організму людини, тварини)) на відповідному рівні (імпактний, регіональний, фоновий).

Таблиця 1.1 – Класифікація забруднюючих речовин за класами пріоритетності в ГСМНС

Клас	Забруднююча речовина	Середовище	Рівень моніторингу
I	Діоксид сірки, зважені частки Радіонукліди	Повітря	I,Р,Ф
		Їжа	I,Р
II	Озон	Повітря	I (тропосф.), Ф (стратосф.)
	Хлорорганічні з'єднання, діоксини	Біота, людина	I,Р

	Кадмій	Вода, їжа, людина	I
III	Нітрати, нітрити	Вода, їжа	I
IV	Оксиди азоту	Повітря	I
	Ртуть	Вода, їжа	I, P
	Свинець	Повітря, їжа	I
V	Діоксид вуглецю	Повітря	Ф
	Оксид вуглецю	Повітря	I
	Вуглеводні нафти	Морська вода	P, Ф
VI	Фториди	Прісна вода	I
VII	Азбест	Повітря	I
	Миш'як	Питна вода	I
VIII	Мікробіологічне забруднення	Їжа	I, P
	Реакцієздатні забруднювачі	Повітря	I

Визначення пріоритетних об'єктів під час організації систем моніторингу залежить від його мети та завдань: на територіальному рівні перевагу надають промисловим містам, джерелам питної води, місцям нересту риб; стосовно середовища спостережень основними є атмосферне повітря та вода прісних водойм, водотоків, морських акваторій.

Глобальний моніторинг здійснюють з використанням базових (для глобального фонових моніторингу дуже низьких фонових концентрацій найважливіших складових атмосфери) і регіональних станцій з мінімальними (для моніторингу довготривалих змін складу атмосферного повітря, спричинених людською діяльністю на регіональному рівні) та розширеними програмами (для моніторингу довготривалих змін складу довкілля на імпакті рівні). Мінімальні програми передбачають вимірювання на базових станціях забруднення атмосфери, провідності повітря, вмісту CO₂ у повітрі та хімічного складу опадів; на регіональних станціях – спостереження за мутністю атмосфери та хімією опадів. Розширені програми охоплюють додаткові спостереження за діоксином сірки, сірководнем, вмістом загального озону, чадного газу і всіх сполук азоту, важких металів.

На основі спостереження, оцінювання і прогнозування в межах системи глобального моніторингу було здійснено:

– глобальне оцінювання стану ґрунту, а також складено карти деградації ґрунтів сільськогосподарського призначення, придатності

сільськогосподарських земель у певних агроекологічних зонах, стану пасовищ в посушливих і напівпосушливих регіонах;

- оцінювання покриву тропічного лісу Африки, Латинської Америки, Азії, районування і класифікацію рослинності;

- дослідження водного балансу, льодовиків, гідрологічних регіонів;

- прогнозування можливих змін клімату;

- оцінювання запасів морських біологічних ресурсів, забруднення Світового океану;

- виокремлення еталонних екосистем біосфери;

- аналіз даних про причини захворювань у певних забруднених районах.

Функціонування глобальної системи моніторингу довкілля особливо актуальне в постіндустріальну епоху, коли людство переходить на нову модель сталого (еколого-економічно-соціального) розвитку. Перехід до цієї моделі передбачає такий стан суспільства, за якого вплив на навколишнє середовище зберігатиметься в межах господарської ємності біосфери.

Сталий розвиток передбачає формування економічних відносин, які забезпечать можливість спільного збалансованого функціонування системи «природа - суспільство - економіка». Ідея екологічного сталого розвитку біосфери ґрунтується на таких принципах:

- принцип обмеженості (збереження сучасного стану довкілля);

- Принцип збереження природного багатства на сучасному рівні (недопущення втрат або зменшення природно-ресурсного потенціалу і екологічного біорізноманіття);

- принцип балансу між ресурсом і забруднювачем (використання ресурсів у масштабах відновлювальної здатності екологічних систем) та ін.

Реалізувати комплекс принципів можна тільки на основі різнобічної і достовірної інформації (спостережень, оцінювання, прогнозування), яку здатна забезпечити глобальна система моніторингу навколишнього середовища.

Контрольні питання

1. Дайте визначення терміну «глобальний моніторинг»

2. Надайте характеристику імпактному рівню забруднення моніторингу
3. Які об'єкти дослідження довкілля характерні для регіонального рівня?

РОБОТА №2

ТЕМА: Міжнародні правові аспекти регулювання біорізноманіття.

МЕТА: Оцінити міжнародних аспектів розвитку заповідної справи з точки зору ефективності їх застосування та реалізації.

ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ:

1. Ознайомитися з теоретичним матеріалом.
2. Проаналізувати конвенцію в сфері збереження природи та її біорізноманіття, ратифіковану Україною (згідно варіанту), та оцінити ефективність її реалізації в Україні. Навести приклади.
3. Зробити висновок щодо ефективності міжнародних зусиль зі збереження біорізноманіття на території України на конкретних прикладах.

ТЕОРЕТИЧНІ МАТЕРІАЛИ:

Міжнародну діяльність України в екологічній сфері (співпраця з міжнародними екологічними організаціями, інституціями та іншими партнерами) проводить Міністерство екології та природних ресурсів України (Мінприроди), яке вбачає це одним із пріоритетних напрямів своєї діяльності.

У структурі Мінприроди відповідальним за координацію міжнародної діяльності, впровадження проектів міжнародної технічної допомоги та залучення інвестицій є Управління міжнародного співробітництва. На сьогодні Управління координує роботу

Міністерства екології та природних ресурсів в рамках участі в 42 міжнародних конвенціях та організаціях, бере участь у міжнародному переговорному процесі та співпраці в рамках багатосторонніх угод. Міжнародне співробітництво України відбувається шляхом співробітництва з міжнародними організаціями системи ООН, співробітництва на двосторонній основі в галузі охорони довкілля, участі у регіональних природоохоронних заходах та участі у міжнародних програмах ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. **Основними напрямками міжнародного співробітництва є:**

- охорона біологічного різноманіття;
- охорона транскордонних водотоків і міжнародних озер;
- зміна клімату;
- охорона озонового шару;
- охорона атмосферного повітря;
- поводження з відходами;
- оцінка впливу на довкілля.

Україна у рамках міжнародного екологічного партнерства співпрацює з такими міжнародними організаціями: Програма розвитку ООН (ПРООН), Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО), Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Організація Північноатлантичного альянсу (НАТО), Світова організація торгівлі (СОТ), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Світовий банк, Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), Європейська екологічна агенція (ЄЕА), Глобальний Екологічний Фонд (ГЕФ).

Програма розвитку ООН. Діяльність ООН в Україні розпочалась 6 жовтня 1992 року після укладення Угоди між Урядом України та ООН про відкриття Представництва ООН в Києві. 18 червня 1993 року було підписано Угоду між Урядом України та Програмою розвитку ООН (ПРООН), яка регламентує діяльність Представництва ПРООН в Україні та обов'язки сторін. Крім того, діяльність ООН в Україні регламентує Конвенція про привілеї та імунітети спеціалізованих установ ООН від 21 листопада 1947 року.

Пріоритети співробітництва України та ООН закріплені в Рамковій програмі допомоги ООН для України на 2006–2010 роки, яка ухвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 289-р від 27.07.2005 року та підписана 23.08.2005 року Міністром економіки України. Рамковою програмою передбачено такі основні сфери співробітництва: екологія, інституційні реформи, посилення громадянського суспільства, охорона здоров'я, медичні послуги та добробут проти бідності.

Співпраця ПРООН і Міністерства екології та природних ресурсів України базується на трьох меморандумах про взаєморозуміння:

- Меморандум про співпрацю щодо сталого розвитку, охорони довкілля та енергетики (травень 2004 року);

- Меморандум про співпрацю із змін клімату (червень 2004 року);

- Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством охорони навколишнього природного середовища України та Програмою Розвитку ООН в Україні про співробітництво у сфері сталого розвитку, навколишнього природного середовища та енергетики (червень 2008 року).

Програма ООН з навколишнього середовища визначає політику та координує діяльність з питань навколишнього середовища та відповідає за природоохоронний компонент сталого розвитку. Керівним органом ЮНЕП є Рада керуючих, в якій представлені 58 країн від 5 регіонів, які обираються Генеральною Асамблеєю на чотири роки, у тому числі Україна з 1981 року. Співробітництво з ЮНЕП відбувається також в рамках «Ініціативи з довкілля та безпеки», яка була створена на основі Меморандуму про взаєморозуміння між ЮНЕП, ПРООН та ОБСЄ від 14 листопада 2003 року. У 2006 році членами «Ініціативи з довкілля та безпеки» також стали ЄЕК ООН та Регіональний центр з питань довкілля для Центральної та Східної Європи (РЦПД). НАТО є асоційованим членом Ініціативи з 2004 року.

Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку 8 грудня 1995 року уклала з Україною Угоду про співробітництво в сфері промислового розвитку. Угода окреслила рамки щодо можливості співробітництва з 1995 р., а також визначила пріоритетні сфери співробітництва: залучення іноземних інвестицій в промисловість; захист

навколишнього середовища та збереження природних ресурсів; впровадження ресурсозберігаючих технологій; реструктуризація економіки та розвиток приватного сектору, включаючи приватизацію державних підприємств; передача технологій, включаючи промислову та технологічну інформацію; розвиток усіх форм промислового бізнесу; розвиток людських ресурсів, включаючи підготовку персоналу для промисловості.

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури була створена у 1946 році, Україна здійснювала співпрацю з ЮНЕСКО у складі СРСР до 1991 року. У 2007 році в рамках Конвенції було доопрацьовано та подано на розгляд до Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО номінацію щодо створення транскордонного українсько-словацького серійного об'єкта «Букові праліси Карпат» до Списку всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО. Українська частина номінації представлена буковими пралісами на території Карпатського біосферного заповідника та Ужанського національного природного парку. У червні 2007 року на черговій сесії Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО зазначена територія була включена до Списку всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО. За ініціативою України до Всесвітньої мережі біосферних заповідників ЮНЕСКО були включені українські біосферні заповідники «Чорноморський» (1982 рік), «Асканія-Нова» (1982 рік), «Карпатський» (1992 рік), «Дунайський» (1998 рік), «Ужанський національний парк» (1999 рік) та «Шацький» (2002 рік). Вперше у світі за безпосередньої участі України створено транскордонний румунсько-український біосферний резерват «Дельта Дунаю» (1998 рік) та тристоронній польсько-словацько-український біосферний заповідник «Східні Карпати» (1999 рік).

Європейська екологічна агенція проводить діяльність із забезпечення незалежною інформацією про стан навколишнього середовища, яка є основною інформаційною базою для тих, хто залучений в розвиток, прийняття, проведення і оцінювання екологічної політики, а також для громадськості.

ЄЕА працює в чотирьох основних напрямках:

- запобігання зміні клімату;
- запобігання втратам біологічного різноманіття і розуміння його просторової зміни;

- захист людського здоров'я та якості життя;
- використання і управління природними ресурсами і відходами.

Стратегічними пріоритетами співпраці Мінприроди України та Європейської екологічної агенції є:

1. Досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища.
2. Підвищення якості повітря та запобігання змінам клімату.
3. Забезпечення екологічної безпеки, усунення збільшення навантаження на навколишнє природне середовище, зумовленого економічним зростанням.
4. Припинення втрат біо- та ландшафтного різноманіття, формування екомережі, розвиток заповідної справи.
5. Докорінне вдосконалення діяльності з питань надрокористування.
6. Унеможливлення протизаконних дій у процесі розпоряджання лісовими і водними ресурсами.
7. Проведення організаційно-правових заходів щодо державного регулювання землекористування.
8. Удосконалення системи поводження з відходами, наближення її до аналогів держав Європейського Союзу.

Пріоритети співпраці між Україною та ЄС у сфері охорони навколишнього середовища визначені в Угоді про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, а також в Плані дій Україна-Європейський Союз є такі:

- моніторинг рівнів забруднення та оцінка стану навколишнього середовища;
- спільна система інформації про стан навколишнього середовища;
- боротьба з локальним, регіональним та транскордонним забрудненням атмосферного повітря та води;
- відновлення природного стану навколишнього середовища;
- якість води;
- зменшення обсягів, утилізація і безпечне знищення відходів, а також виконання положень Базельської конвенції;

– збереження біологічної різноманітності, територій, що охороняються, а також раціональне використання біологічних ресурсів та управління ними;

– глобальні кліматичні зміни.

Мінприроди опрацьовує можливість участі України у таких проєктах ЄЕА:

– вивчення земляного покриву та екосистеми України і створення на підставі фотоматеріалів, зроблених із супутників, інтегрованої бази даних з використанням земельних, водних, лісових та інших ресурсів в ретроспективі з 1970-х по 2006 роки;

– вивчення у ретроспективному плані стану і перспектив розвитку водних ресурсів України у т. ч. у контексті забезпечення потреб її населення та сільського господарства в умовах зміни клімату;

– узгодження в рамках ЄС головних показників (індикаторів) стану екосистеми України з метою запровадження європейських стандартів екологічних показників та оцінювання ситуації;

– підготовка україномовного варіанта «Глумачного словника екологічної термінології».

Глобальний Екологічний фонд є фінансовим механізмом, який надає гранти для країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою для проєктів пов'язаних з біорізноманіттям, зміною клімату, міжнародними водами, деградацією земель, озоновим шаром, стійкими органічними забруднювачами.

Кожна країна визначає чиновників, які відповідатимуть за діяльність в рамках ГЕФ. В Україні, відповідно до постанови КМУ №1371 від 13.09.2002 року, відповідальним за співпрацю з ГЕФ призначено Міністерство екології та природних ресурсів України, тому саме цей орган влади визначає цих чиновників, відомих як Координатори «GEFFocalPoints», що відіграють ключову роль в забезпеченні відповідності проєктів національним потребам та пріоритетам. З 1991 по 2013 рік на території України завершилося 12 ГЕФ проєктів, які стосувалися біорізноманіття, енергоефективності та скорочення шкідливих викидів. На сьогодні діє 3 проєкти, які стосуються, у першу чергу, підвищення енергоефективності та сприяння використанню відновлюваної енергії.

Співробітництво України з *Європейським Союзом* у екологічній сфері впроваджується Міністерством екології та природних ресурсів України, яке входить до складу:

- Української частини Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС Підкомітету № 4 «Енергетика, транспорт, ядерна безпека та екологія»;

- Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС;

- Бюро з питань екологічної політики ЄЕК ООН;

- Спільної робочої групи Україна-НАТО зі співробітництва з питань науки та довкілля;

- Делегації України щодо опрацювання проекту Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;

- Делегації України щодо опрацювання проекту Угоди про зону вільної торгівлі;

- Змішаних робочих груп з питань торговельно-економічного співробітництва країн світу та інших.

Співробітництво з ЄС забезпечується у таких напрямках:

- розширення нормативно-правової бази співробітництва між Україною та ЄС;

- співпраця у рамках Угоди про заснування Енергетичного Співтовариства;

- залучення міжнародної технічної допомоги;

- використання інструментів Twinning та Taieх;

- участь у підкомітеті № 4 «Енергетика, транспорт, ядерна безпека та екологія»;

- співпраця у рамках Дунайської стратегії.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ:

1. У чому полягають основні аспекти діяльності зі збереження біорізноманіття на міжнародному рівні?

2. Надайте характеристику діяльності Мінприроди України зі збереження біорізноманіття у контексті міжнародних зусиль.

3. Визначте пріоритетні напрями реалізації Конвенції про біологічне різноманіття в Україні.

4. Поясняйте, у чому полягає важливість Угоди про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів для збереження біорізноманіття в Україні.

РОБОТА №2

ТЕМА: Нормативно-правові засади оцінки збитку заподіяного водним екосистемам.

МЕТА: Оцінка прямих збитків, заподіяних рибному господарству, для

ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ:

1. Ознайомитися з теоретичним матеріалом.
2. Охарактеризувати вилучені види водних біоресурсів згідно варіантів.
3. Розрахувати прямі збитки заподіяні рибному господарству внаслідок загибелі чи незаконного вилучення водних біоресурсів.
4. Надати рекомендації щодо мінімізації негативних ефектів, викликаних внаслідок загибелі чи незаконного вилучення водних біоресурсів.
5. Зробити висновок.

ТЕОРЕТИЧНІ МАТЕРІАЛИ:

Збитки – це погіршення якості навколишнього середовища внаслідок його забруднення або змін, які не сприяють використанню природного об'єкта за призначенням. Їх оцінюють як втрати суспільства, зв'язані з витратами на відновлення навколишнього природного середовища. Для оцінки таких збитків використовують базові показники:

– витрати на зниження забруднення; витрати, на відновлення навколишнього природного середовища;

– додаткові витрати викликані зміною якості навколишнього середовища; витрати на компенсацію ризику погіршення здоров'я людей внаслідок негативних змін довкілля.

Збитки рибному господарству відшкодовуються у разі:

– загибелі водних біоресурсів (на всіх стадіях розвитку), а також їх незаконного вилучення з водних об'єктів (лов в заборонених місцях, в заборонений період, забороненими знаряддями лову, перевищення квоти, приховування або викидання улову за борт тощо);

– зменшення запасів водних біоресурсів при погіршенні умов їх існування і відтворення. Збитки при підвищеному вилові нестатевозрілих особин ставними сітками не визначаються.

Збитки визначаються однаково як для освоєних, так і неосвоєних промислом водних об'єктів.

Прямі збитки, заподіяні рибному господарству внаслідок загибелі чи незаконного вилучення водних біоресурсів (на всіх стадіях розвитку), підраховуються:

1) Для риб, водних безхребетних і водних живих ресурсів «сидячих» видів («сидячі» види – водні живі ресурси, які в період їх можливого промислу перебувають у нерухомому стані на морському дні чи під ним або не здатні пересуватись інакше, як перебуваючи в постійному фізичному контакті з морським дном чи його надрами) (крім водних рослин) за формулою:

$$N_1 = Z \left(n \times p + \frac{n_1 \times p \times k_1}{100} + \frac{n_2 \times p \times k_2}{100} \right), \quad (2.1)$$

де N_1 – розмір збитків, заподіяних загибеллю особин або їх незаконним вилученням з водного середовища (грн.);

Z – середня вартість 1 кг свіжого, необробленого водного біоресурсу, за діючими роздрібними ринковими цінами регіону на момент проведення розрахунку збитків для промислових видів, для особливо цінних згідно такси для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або

знищення цінних видів водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах України (грн.) (додаток 1);

n – кількість загиблих або незаконно добутих з водойми статевозрілих особин та молоді (екз.) (табл. 2.1);

p – середня маса статевозрілої особини (кг) (допускається використання середньої фактичної маси загиблих або незаконно добутих з водойми особин даного виду водних біоресурсів) (додаток 1);

n_1 – кількість загиблих личинок (екз.) (табл. 2.1);

n_2 – кількість загиблої ікри (екз.) (табл. 2.1);

k_1 – коефіцієнт промислового повернення від личинок (%) (коефіцієнт промислового повернення – відношення кількості риб у промисловому віці до вихідної кількості риб на початкових вікових стадіях розвитку) (додаток 1);

k_2 – коефіцієнт промислового повернення від ікри (%) (додаток 1).

2) Для морських ссавців за формулою:

$$N_1 = n \times Z, \quad (2.2)$$

де N_1 – розмір збитків, заподіяних загибеллю або незаконним добуванням ссавців (грн.);

n – кількість загиблих або незаконно добутих ссавців (екз.) (табл. 2.1);

Z – вартість продукції, виготовленої з одного ссавця середнього промислового розміру, за діючими роздрібними ринковими цінами регіону на момент проведення розрахунку збитків для промислових видів, для особливо цінних згідно такси для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення цінних видів водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах України (грн) (додаток 1).

3) Для водних рослин за формулою:

$$N_1 = p \times Z, \quad (2.3)$$

де N_1 – розмір збитків, заподіяних загибеллю або незаконним добуванням рослин (грн.);

p – загальна маса загиблих або незаконно добутих рослин (кг) (табл. 2.1);

Z – вартість 1 кг рослин за діючими роздрібними ринковими цінами регіону на момент проведення розрахунку збитків для промислових видів, для особливо цінних згідно такси для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення цінних видів водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах України (грн.) (додаток 1).

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ:

1. Що являє собою збиток та які екологічні наслідки незаконного вилучення гідробіонтів?

2. Визначте випадки, за яких необхідне відшкодування збитків водному господарству у контексті незаконного видобутку гідробіонтів.

3. Визначте параметри, від яких залежить розрахунок збитків завданих водному господарству при незаконному вилученні риб, водних безхребетних і водних живих ресурсів «сидячих» видів.

4. Визначте параметри, від яких залежить розрахунок збитків завданих водному господарству при незаконному вилученні водних рослин.

ПРАКТИЧНА РОБОТА №4

ТЕМА: Нормативно-правові засади оцінки збитку заподіяного наземним екосистемам.

МЕТА: Оцінка прямої шкоди, завданої порушенням законодавства про природно-заповідний фонд.

ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ:

1. Ознайомитися з теоретичним матеріалом.
2. Розрахувати шкоду заподіяну порушенням законодавства про природно-заповідний фонд внаслідок незаконного добування чи знищення об'єктів тваринного світу, пошкодження або знищення їх жител та споруд, місць перебування і розмноження.
3. Охарактеризувати види знищених тварин, занесених до Червоної Книги України згідно варіантів.
4. Зробити висновок щодо заподіяної шкоди довкіллю та шляхів її мінімізації.

ТЕОРЕТИЧНІ МАТЕРІАЛИ:

Розрахунок шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд внаслідок незаконного добування чи знищення об'єктів тваринного світу, пошкодження або знищення їх жител та споруд, місць перебування і розмноження відбувається згідно Постанови КМУ № 541 від 29.07.2013 р «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд» (Постанову КМУ № 521 від 21.04.1998 р. «Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України» скасовано).

Розрахунок шкоди виконується за формулою:

$$\begin{aligned} \text{Ш} = \sum_{i=1}^n (\text{РШ}_i \cdot n) + \sum_{i=1}^n (\text{РШ}_i \cdot n_{\text{ж}} \cdot K_{\text{ж}}) + \sum_{i=1}^n (\text{РШ}_i \cdot n_{\text{е}} \cdot K_{\text{е}}) + \\ + \sum_{i=1}^n (\text{РШ}_i \cdot n_{\text{я}} \cdot K_{\text{я}}), \end{aligned} \quad (4.1)$$

де РШ_i – розмір шкоди, нанесеної незаконним добуванням чи знищенням об'єктів тваринного світу, занесених до Червоної Книги України, грн./особ. (додаток 2);

n – кількість особин незаконно добутих чи знищенням об'єктів тваринного світу, занесених до Червоної Книги України (табл. 4.1);

$n_{\text{ж}}$ – кількість пошкодженого житла об'єктів тваринного світу, занесених до Червоної Книги України, шт. (табл. 4.1);

$K_{\text{ж}}$ – коефіцієнт, який враховується при пошкодженні житла об'єктів тваринного світу, занесених до Червоної Книги України ($K_{\text{ж}}=2$);

$n_{\text{е}}$ – кількість незаконно видобутих чи знищених ембріонів об'єктів тваринного світу, занесених до Червоної Книги України, шт. (табл. 4.1);

$K_{\text{е}}$ – коефіцієнт, який враховується при видобуванні чи знищенні ембріонів об'єктів тваринного світу, занесених до Червоної Книги України ($K_{\text{е}}=2$);

$n_{\text{я}}$ – кількість незаконно видобутих чи знищених яєць птахів, занесених до Червоної Книги України, шт. (табл. 4.1);

$K_{\text{я}}$ – коефіцієнт, який враховується при видобуванні чи знищенні яєць птахів, занесених до Червоної Книги України ($K_{\text{я}}=1$).

Особливі випадки оцінки розміру шкоди:

1. Розмір шкоди, заподіяної незаконним добуванням чи знищенням тварин із класів комах та земноводних, поширюється також і на личинкову стадію розвитку.

2. Розмір шкоди, встановлений для систематичних груп тварин, поширюється на всі види в цих групах.

3. У разі коли незаконними діями на території природно-заповідного фонду спричинено знищення колонії тварин (у тому числі без знищення або розорення гнізд та інших жител), компенсація за шкоду нараховується як за знищення всіх гнізд (жител) у колоніальному оселенні.

4. За знищення або незаконне вилучення тварин, що перебувають в зоологічних колекціях зоопарків, зоосадів, океанаріумів, інших установ та об'єктів природно-заповідного фонду, створених з метою організації освітньо-виховної роботи та утримання тварин у неволі або напіввільних умовах, а також за жорстоке поводження з тваринами, яке призвело до їх загибелі, розмір шкоди визначається трикратною сумою витрат на придбання тварин відповідних видів для поновлення колекцій.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ:

1. Надайте у загальному вигляді характеристику Постанови КМУ № 541 від 29.07.2013 р «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд».

2. Поясніть необхідність застосування коефіцієнтів при розрахунку збитку при знищенні ембріонів та житла об'єктів тваринного світу або яєць птахів.

3. Від яких показників залежить розрахунок шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд внаслідок незаконного добування чи знищення об'єктів тваринного світу, пошкодження або знищення їх жител та споруд, місць перебування і розмноження?

4. Надайте характеристику особливих випадків оцінки розміру шкоди.